

LBRIS

We know
books

Sofia Nădejde

PATIMI



roman

BIBLIOTECA
SECOLULUI

20

Prefață Ștefan Baghiu

ediția a III-a, adaptată la
limba română contemporană



LBRIS

We know
books

Partea I

NENOROCIREA LUI MUSTEA

CAPITOLUL I

Hoții

— Înnoptăm rău, zise conașul Todiriță. Mână mai iute, Gheorghe! Ia-o pe șosea!

Vizitiul, un țigan de vreo treizeci de ani, tăcu, plesni de câteva ori din bici, prin aer, fără să atingă animalele. Caii, dând voioși din cozi, o luară ceva mai repede. Se îndemneau unul pe altul, de parcă și-ar fi zis: „Mergem la ovăz și odihnă. Să ne grăbim!”

Soarele cobora încet-încet, după dealurile verzi-negre ce se pierdeau, la dreapta, de-a lungul drumului, cât zărea în ochii. Peste culmi se întindea tot mai mult ceața străvezie de seară; un voal alburii începea să acopere coline și păduri; toate păreau că se pierd în tainele greu de pătruns ale nopții ce – pe nesimțite, dar sigur – se apropia.

Soarele plecase și el sfios după dealuri, lăsând în urmă roșul aprins ca purpura unei bogate mantii regești. Odată cu asfințitul soarelui, o liniște domoală, un susur tainic îmbiind la odihnă se întindeau tot mai mult în văzduh. Noaptea, aducătoare de odihnă, dar și de groază, se apropia.

Todiriță, proprietarul moșiei Chindești, legănat de arcurile trăsorii, se adânci în gândurile lui ce se înlănțuiau și se succedau în șiraguri, ca bobitele unor mătânii. Fără niciun motiv îi răsăriră în minte vorbele bancherului Aronovici: „Sunt scumpi banii, coane Todiriță. Scumpi de tot! Mai cu economie!” De la aceste vorbe, spuse apăsate, ce-i sunau și acum în urechi, gândul, neîntrecut născocitor, se făcuse stăpân atotputernic pe mintea boierului nostru.

Mustea se gândea cum să chibzuiască, cum să împartă mai potrivit banii ca să-i poată împăca pe toți. „O mie de franci! Cui să-i dai, pe cine să lași? Măine vor sări oamenii pe capul meu ca lupii flămânzi! Să te ferească Dumnezeu de țăran când îi ești dator. La luat, e fiară; la înapoiat datoria, cârțiță: sub pământ s-ar băga numai să nu-ți înapoieze ce ți se cuvine. Vorba aceea: Când îi dai, îi fată vaca; atunci când îi ceri, îi moare vițelul. Bine s-a mai autocaracterizat românul!”

O lume de nevoi, de speranțe și de amintiri se năștea și pierea, rânduri, rânduri, ca nălucile de seară, în capul boierului nostru. Ca spuma gingașă a mării, acum se năștea, acum nu mai rămânea nimic din această dușmănoasă frământare a minții. Gânduri noi îi stăpâneau mintea, covârșindu-le, la rândul lor, pe altele, așa cum valurile apei înfuriate se înghit unele pe altele.

Frumusețea serii, apusul cu nori plutitori în văzduh, ca niște munți de aur, nu-l ademeneau deloc pe Mustea. Grija, asupritoarea bogaților și a săracilor deopotrivă, nu de puține ori întunecă farmecul neîntrecut al naturii!

Todiriță, atât de adâncit în grija nevoilor, uită că era pe drum. Numai zguduitul trăsurii, la unele hopuri, îl făcea să tresară, să-și dea seama de locul în care se afla.

Vizitiul o apucase pe drumul pădurii. De o parte și de alta, desigur de mesteceni și fagi înțesați ca dinții unui pieptăn; în pădure, și ziua era noapte. La un salt al trăsurii, Todiriță tresări. Întunericul îl trezi și mai mult din gânduri; se întunecase prea repede. Dezmeticit, observă că vizitiul o luase prin pădure.

Mustea nu era fricos de felul lui. Numai grijile îl făcuseră bănuitor. Fără să vrea, un fior îi trecu pe șira

spinării. E adevărat însă că era îmbrăcat subțire, în haine și manta de dril.

„În pădure e umezeală și-i mai rece”, se gândi boierul și, fără să vrea, se răsti necontrolat la vizitiu:

— Bine, tontule, de ce-ai luat-o prin pădure? Ți-am zis s-o iei pe șosea!

— Sărut-mâna, conașule, e mai aproape și calul s-a rănit, cum s-a mai întâmplat. V-am tot zis că trebuie schimbat calul ăsta.

Tonul vizitiului era domol și umil, așa cum vorbesc țigani de obicei.

După ceva timp, vizitiul adăugă:

— Uite, acușica suntem la capăt și tot în șosea dăm.

Iritat cum era de griji, atâta fu de ajuns ca în mintea lui Mustea să se trezească un șir de îndoieli și de temeri, și într-o clipă să ajungă la spaima adevărată, gândindu-se că avea să se întâmple o nenorocire. Mintea, slăbită și roasă de groaza nevoilor, plăsmuiește lesne nenorociri; umbrele iau chipuri uriașe; nevoile îngrozesc și slăbesc firea omului mai rău decât cele mai grele boli. Când o nenorocire se prinde de om, alte sute se agață și-l învâluie de pretutindeni, ca iedera pe cel mai falnic stejar.

Umbrele lungi ale copacilor, întinse de-a lungul drumului – întunericul fără capăt în care se afunda trăsura din ce în ce mai mult, ca într-o peșteră fără fund –, foșnetul încet al frunzelor uscate, vânzolite de vânt, îi provocau lui Mustea o agitație stranie. Todiriță duse instinctiv mâna la geanta cu bani. Atingerea banilor, în loc să-l liniștească, îi aminti de prădăciunile săvârșite în vestiții codri ai Herței.

Câte crime nenumărate! Zeci de oameni uciși în fiecare an; și, în cele mai multe cazuri, nu se dăduse

de urma făptașilor! Și nu numai în pădure, dar chiar și pe șoseaua de lângă pădure, în timpul iernii, când drumeții sunt mai puțini, erau ucși oameni ziua în amiaza mare.

Chiar cu două săptămâni înainte a fost ucis un evreu, negustor de grâne. Chiar Todiriță îl văzuse singur, cu fruntea despicață de lovitura toporului. Parcă vedea și acum toporul vechi, ascuțit de curând și cu o coadă noduroasă, rămas înfipt în os ca în lemnul unui trunchi. Hoții n-avuseseră vreme sau nu voiseră să-l scoată.

Era o imagine îngrozitoare și, aici, în întunericul pădurii, chipul evreului ucis se deslușea tot mai limpede, dar cu și mai mare claritate în mintea aprinsă a drumețului. Todiriță părea că vede aidoma acea față umflată, plină toată de sânge închegat. Ochii, bulbucați de groază, păreau vii; gura căscată părea că strigă după ajutor. Lungit în căruță, la marginea drumului, evreul arăta ca un uriaș, deși picioarele îi erau chircite de la o ultimă convulsie. Hainele sfâșiata, buzunarele întoarse, brâul desfăcut. De pe toate se vedea furia și pripa cu care hoții căutaseră banii...

Vedenia era atât de puternică, încât Mustea simți un fior puternic pe șira spinării. Orice zgomot îl făcea să tresară. Cel mai mic foșnet de frunze i se părea produs de pași omenști. Stele începeau să se zărească deasupra capului, sclipitoare, pe un cer albastru-închis. Bezna pădurii părea tot mai adâncă, mai întunecată, mai fioroasă.

În tăcerea serii se auzea numai hruitul roților, deslușit și neisprăvit. Fiorii groazei îi cuprindeau tot mai mult sufletul lui Todiriță. În zbuciumul acestei frici

nehotărâte, toate celelalte griji îi pieriseră din minte, întocmai cum se întunecă obiectele aflate în apropierea luminii puternice. Cu ochii larg deschiși, cerceta în toate părțile, doar ar putea pătrunde prin întuneric și, astfel, răzbătând cu privirile prin desișul pădurii, să vadă dincotro l-ar putea amenința vreun dușman.

Avea la el pistolul cu șase gloanțe. „Dar ce faci cu șase focuri când te-ai vedea înconjurat de trei, patru hoțomani cu bâte ori cu topoare?” Și, iarăși, chipul evreului ucis îi apără înaintea ochilor: „Și el avea două pistoale turcești cu câte două focuri! Încremenise de spaimă cu mâna pe ele! Niciun om nu e stăpân pe propriul curaj.”

Mustea, știindu-se singur – chiar mai rău decât singur, fiind dușmanul pe capră –, nu numai că avea bănuiele asupra vizitiului, dar, într-atât i se ațâțase mintea, încât era sigur că Gheorghe era înțeleș cu hoții.

„Cum, își zicea întruna Todiriță, să-i treacă lui prin gând s-o apuce prin pădure, când știe bine că nu merg prin ea nici ziua-n amiaza mare? Nu! Gândul nu mă-nșală; e înțeleș, tâlharul, cu hoții.”

Mintea omului se aprinde ușor, ca iasca uscată, la cea mai mică scânteie de amnar. Dintr-o simplă bănuială, în câteva clipe, Todiriță ajunsese să fie sigur. Se vedea, acuși-acuși, oprit în mijlocul codrului, înconjurat din toate părțile de hoți; vizitiul strunind hăturile în loc de a o lua la goană!...

Oricât ar fi aprinderea minții de puternică, nu ținea mereu cu aceeași tărie; la simple zgomote, mai mult năluci decât zgomote, credea că poate veni un tovarăș de drum; i se părea că aude aievea uruit de roți, tropot de cai, ba chiar un slab sunet de clopot. Atunci

mai prindea suflet și-i mulțumea lui Dumnezeu că i-a trimis un tovarăș, un înger mântuitor; i se ușura răsuflarea, o greutate i se lua de pe piept, îi venea să râdă singur de spaima lui.

Pleca boierul nostru din nou urechea, spre a se încredința dacă se apropia sunetul care, ca orice nălucă, pierrea tocmai când se sprijinea pe ea mai mult. Totul adormea în liniștea aburită a serii. Din când în când se auzea fâlfâitul aripilor vreunui liliac stingher. Iar gândul, care te omoară și te învie de o sută de ori pe ceas, îi șoptea: „M-am făcut fricos ca o muiere! Celui dintâi pe care l-aș zări îi trimit una tocmai în numele tatălui. Sigur, hoții, îngroziți, ar lua-o la goană, întocmai ca lupii, când îl văd căzând pe unul de-ai lor“.

Îi era rușine de el că nutrea atâta frică; voia să-și facă puțin curaj. Ca să mai gonească gândurile care-l făceau să-i pară vremea atât de lungă, începu a-l iscodi pe vizitiu, închipuindu-și că, poate, din vorbele lui i-ar putea ghici gândul:

— Măi, Gheorghe!

— Aud, conașule.

— De când bați tu codrii, ca vizitiu, ai dat vreodată piept cu hoții?

— Ba m-a ferit Dumnezeu.

— Se poate?

— Hoții, conașule, sunt ca și lupii: până n-adulmecă, nu dau.

— Hoțul, până nu are copoi, nu dă, măi!

— Vezi bine, la cotețul gol de ce ar mai scânci în zadar lighioana? Când n-ai nimic, poți dormi liniștit și în inima codrului. De cine să te sfești? Doar de Muma Pădurii... Nici ea nu ți se arată dacă ești tare de înger.

— Vorbă să fie! Câți ticăloși nuucid doar pe presupuneri.

— Se întâmplă, conașule, nu zic. Vorba românului cu ceapa legată în basma: pentru o capcană n-a pierdut el viața?

— Nu mai departe, evreul de mai deunăzi, mare bogăție au găsit la el? Douăzeci de franci! Pentru atâta și-a pierdut bietul om viața!

— Ei, la Herșcu? Da! Credeau c-or găsi douăzeci de mii. Vezi că-i lăsase la ginerele său.

— De unde le știi tu, bre, așa deslușit?

— D-apoi le știe toată lumea: vorbeau oamenii la han.

— Au făcut, ticăloșii, moarte de om pentru nimic.

— Ce mai pagubă! Păcat de ei! O să le putrezească oasele în temniță. Proștii! Nu puteau trece Prutul?

— Tu așa făceai, de le-ai fi fost tovarăș?

— Păi cum? Să stau să mă prindă cu lanțul, ca pe câini?

— Mă, ticălosule, cine ucide un evreu nu-i mare lucru săucidă și un creștin. Doar tot suflet de om e și uaul, și altul.

— Dar ei cum l-au ucis pe Domnul Iisus? Până la urmă, cucoane, cum ți-i scris să mori, așa mori.

Niciodată boierul nu-l observase pe vizitiu, nici nu se gândise la fizionomia lui. Avea el altele pe cap, decât să cerceteze mutrele servitorilor.

Acum, pe întuneric, fără să-i vadă fața, prin minte-i treceau trăsăturile feței vizitiului său. Se mira singur cum îi răsăreau toate atât de clar: gura cam strâmbă, sprâncenele plecate pe ochi, fruntea mică și fața turtită; o privire ascunsă, răutăcioasă și amenințătoare, chiar când voia să fie umil și bun.

În urechi îi răsunau vorbele nevestei: „Cu vizitiul ăsta, n-aș merge noaptea la drum, nici să mă pici cu ceară“.

Și tot mai mult îl urmărea căutătura lui furișă: nicio dată nu privea omul în față; era de felul lui arțăgos: chiar dacă nu era beat, se certa cu toți servitorii din curte. Foarte crud cu animalele. De câteva ori l-a pârât rândașul că betegește caii, bătându-i cu furca de fier. În urma bătăilor lui pieriseră doi mânji, iar pe o iapă o făcuse să lepede.

Amintindu-și acestea, se mira Todiriță, de ce-l ține și nu-l dă afară? Mai ales că era venetic în sat. „Asta-i o slăbiciune la mine, își zicea el, de a nu schimba slugile și oamenii după ce mă deprind cu ei.“ Lucruri care, la vremea lor, nici nu le observase, acum toate îi treceau prin minte, de parcă anume i le izvodea cineva: cu cât se gândea mai mult, cu atât se adăugau note rele la purtarea lui Gheorghe.

Apropiindu-se de jumătatea drumului din pădure, tot mai mult îi creștea îndoiala. Frica tot mai mult îl stăpânea.

„Sigur, hoțul își închipuie că duc cine știe câte sute de galbeni! Știa de ieri că am să iau bani; a auzit cum samsarul m-a asigurat că-mi găsește la sigur cel puțin cinci mii... Dar hoții teucid și pentru cinci galbeni! La dânsii, a omorî un om e ca și cum ai tăia un pui de găină... A mai văzut și geanta plină cu argint, crede că sunt averile lui Iov. Cum dracu' nu l-am întors îndată ce-am prins de veste c-a luat drumul prin pădure. Și doar îndată am bănuț că-i ceva necurat la mijloc! Nu-i bine când cineva s-arată prea curajos! Numai de n-aș plăti scump nechibzuința asta.“

Merseseră prin pădure cam o jumătate de ceas; trecuseră de mijloc, simțea cum Gheorghe încetinise din hățuri mersul cailor; aceștia parcă simțeau ceva, că fornăiau întruna.

— Ce le faci, măi, cailor, de nu-i lași să meargă-n voie?

— Știu eu ce au gloabele? Le miroase a vreo lighioană...

Deodată, se auzi un șuier; semn care cerea răspuns. Un răsnet prelung se auzi în liniștea nopții. Sunetul tăia se ca o săgeată întunericul. Todiriță simți tot sângele urcându-i în sus: un fior îi scutură tot trupul. Fără să se gândească, scoase revolverul. Un alt șuier mult mai apropiat îi tăie auzul: se cunoștea că vrea răspuns grabnic.

Vizitiul slăbise caii de la trap. Todiriță simți trezindu-se în sine o putere de apărare neînchipuită. Sări ca ars de pe scaunul trăsurii și punând țeava revolverului în spatele vizitiului, îi zise:

— Mână, hoțule, și nu crâcni, că-ntâi pe tine te culc la pământ!

Vizitiul, încremenit de această neașteptată amenințare, începu a da bice cailor și a mâna în neștire.

În asemenea moment de grea cumpănă, se poate zice că Mustea n-avea nimic deslușit în cap; să-și apere viața cu orice preț, aici i se concentrase toată puterea minții.

În urmă se auzeau fluierături tot mai îndepărtate. De la o vreme, neprimind răspunsul așteptat, priceuseră că-i primejdie. Liniștea cuprinse iar desișul pădurii; părea că totul fusese o nălucă.

Când ajunseră în șosea, boierul simți luându-i-se o greutate de pe umeri. Obosit, zdrobit, căzu pe scaunul

trăsorii. Mâna, încordată pe revolver, începu să-i tremure; degetele, încleștate pe piedică, nu le putea întinde. Trecuse primejdia, dar îi lăsase adânci urme de groază. Părea că ținuse un veac...

La câțiva pași se auzea scârțâitul unor care. Ce muzică plăcută și mântuitoare îi păru sunetul tânguitor al roților! Acum, boierul vedea în bieții cărauși niște dragi și iubiți frați, gata în orice moment să sară și să-i scape viața, dacă hoții ar mai îndrăzni să-l urmărească, ieșind la drumul mare, pe vreo potecă ascunsă.

Atât de mult îl înspăimântase pe conașul Todiriță primejdia, că ar fi vrut să sară din trăsură, să-i îmbrățișeze pe țăranii care mergeau agale pe lângă carele încărcate cu chereștea, luată de la târg pentru un proprietar vecin.

— În sfârșit, slavă Domnului! Nu mai sunt singur în desișul pădurii, zicea Mustea.

De-o parte și de alta se întindea câmpul mărginit în depărtare de dealuri acoperite cu păduri.

Vizitiul, de groaza glonțului, mâna din răsputeri. Și acum simțea în spate locul țevii. Căii gâfâiau din greu, scuturându-și capetele.

Todiriță, galben încă de primejdia prin care trecuse, privea cu mulțumire luna răsărind deasupra dealului din dreapta. Se uita la ea cu drag gândind: „Cât pe ce era să nu mai văd lumea cu ochii“.

Luna, sfioasă ca o fecioară, se ridica tot mai sus pe coasta dealului, urcând agale suișul, până ce, mândră și falnică, își luă zborul, fermecând multe inimi și fiind martoră a multor nenorociri și crime. Lumina ei albicioasă împrăștia întunericul și, la razele ei palide, gândurile păreau mai însuflețite, mai dătătoare de speranțe; greutățile vieții, chiar suferințele, se arătau șterse.

Nenorocirea din care scăpase îi oțeli lui Todiriță sufletul, îl îmbărbătă să se lupte cu nevoile ce rânjeau la el. Un gând tainic îi șoptea că avusese noroc. Ca după o grea boală, prețuia mai mult viața. În fața morții, necazurile zilnice par nimicuri; iar nevoile și munca, petreceri plăcute.

Ajuns acasă, se simți obosit. În balcon îl așteptau nevasta și subprefectul.

— Credeam, frate, că nu mai vii, zise subprefectul, strângându-i mâna prietenos.

— Chiar era să nu mai vin!

— Cum așa? întrebă nevastă-sa îngrijorată.

— E o comedie, domnule subprefect, n-avem nicio siguranță. În amurgul serii era să măucidă hoții.

— Taci, frate! Glumești?

— Ba nu glumesc deloc. De n-aveam prezență de spirit, se isprăvea cu mine.

— Dar n-aveai armă? zise subprefectul.

— Ce armă, când hoțul e pe capră?

— Ce spui? strigă nevastă-sa îngrozită.

Todiriță istorisi cu de-amănuntul toată întâmplarea cu hoții.

— Așa frică n-am tras de când sunt. Lucru curios, câtă vreme presupuneam că hoțul m-a vândut, eram mult mai îngrijorat. Îndată însă ce primejdia mi s-a arătat, m-am simțit mult mai energic și mai curajos.

— Îndoiala e mai rea decât însăși primejdia, zise subprefectul. Ei, și ce facem cu hoțul?

— Ce să fac? Mâine îl socotesc și-l dau afară.

— Cum, fără să-l închidem?

— Ce folos? Are să nege și, până la urmă, ce dovezi am că era înțeles?